

СУДЛАР ФАОЛИЯТИНИ ЁРИТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ

амалий қўлланма

Ўзбекистон Республикаси
Судьялар олий кенгаши

СУДЛАР ФАОЛИЯТИНИ ЁРИТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ

амалий қўлланма

Тошкент – 2022

*Ўзбекистон Республикаси Судъялар олий кенгashi
раиси X. Ёдгоровнинг умумий таҳрири асосида*

Мазкур қўлланма давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг матбуот хизматлари ходимлари, оммавий ахборот воситалари вакиллари ҳамда блогерларнинг суд процессларини ёритиш борасидаги фаолиятида муҳим аҳамият касб этади. Шунингдек, кенг жамоатчиликка суд ҳокимияти ва оммавий ахборот воситалари ўртасидаги ўзаро мулоқот, унинг қонуний асослари, ўзига хос жиҳатлари ҳақидаги кўплаб ҳуқуқий ахборотларни ҳам тақдим этади.

Нашр учун масъуллар:

**Малика Қаландарова – Судъялар олий кенгashi
судьяси**

**Турсунали Акбаров – Судъялар олий кенгashi
матбуот котиби**

**Арслон Эшмуродов – “Одиллик мезони” журнали
бош муҳаррири**

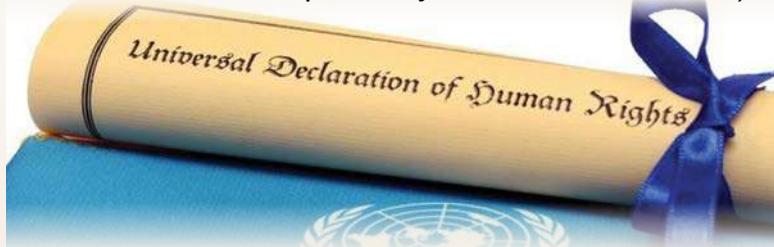
**Саҳифаловчи: Шокиржон Алибеков, “Одиллик мезони”
журнали саҳифаловчиси**

«Бундан буён ҳар бир давлат органи ўз кундалик фаолиятида оммавий ахборот воситалари билан яқин муроқот ва ҳамкорликни йўлга қўйиши зарур ва шарт».

Шавкат МИРЗИЁЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

Инсон ҳуқуқлари умумжағон декларацияси

*(Бирлашған Миллатлар Ташкилоти
Бош Ассамблеясынинг 217 А (III) Резолюцияси билан
1948 йил 10 декабрда қабул ва эълон қилинганды)*

10-модда

Ҳар бир инсон ҳуқуқ ва бурчларини белгилаш ва унга қўйилган жиноий айбнинг қанчалик даражада асосли эканлигини аниқлаши учун тўлиқ тенглик асосида унинг иши ошкора ва адопат талабларига риоя қилинганд ҳолда мустақил ва холис суд томонидан кўриб чиқилиши ҳуқуқига эга.

12-модда

Ҳеч кимнинг шахсий ва оилавий ҳаётига ўзбошимчалик билан аралашиб, уй-жойи дахлсизлигига, унинг ёзишмаларидағи сирларга ёки унинг номус ва шаънинга ўзбошимчалик билан тажовуз қилиниши мумкин эмас. Ҳар бир инсон худди шундай аралашув ёки тажовуздан қонун орқали ҳимоя қилиниш ҳуқуқига эга.

19-модда

Ҳар бир инсон эътиқод эркинлиги ва уни эркин информациида қилиш ҳуқуқига эга; бу ҳуқуқ ҳеч бир тўсиқсиз ўз эътиқодига амал қилиш эркинлигини ҳамда ахборот ва ғояларни ҳар қандай восита билан, давлат чегараларидан қатъи назар, излаш, олиш ва тарқатиш эркинлигини ўз ичига олади.

29-модда

1. Ҳар бир инсон жамият олдида бурчлидир, фақат шу ҳолатдагина унинг шахси эркин ва тўлиқ камол то-пиши мумкин.

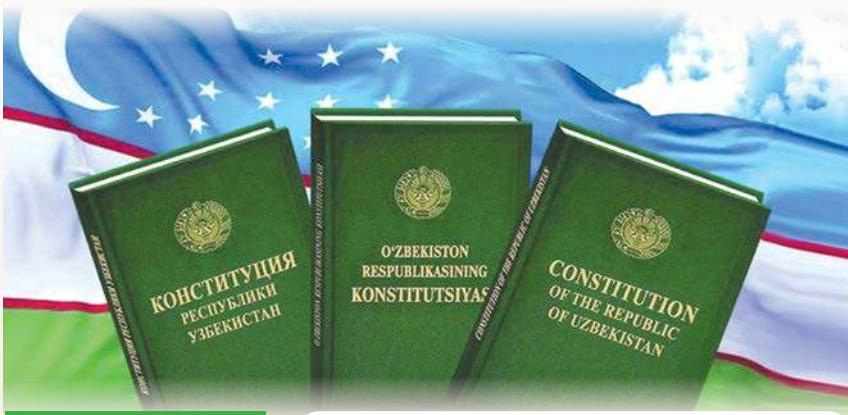
2. Ҳар бир инсон ўз ҳуқуқи ва эркинликларидан фойдаланишда ўзгаларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини демократик жамиятда етарли даражада бўлишини ҳамда ҳурмат қилинишини таъминлаш, ахлоқ, жамоат тартиби, умум фаровонлигининг одилона талабларини қондириш мақсадидагина қонунда белгиланган чекланишларга риоя этиши керак.

Ахборот олиш, қарор қабул қилишда жамоатчилик иштироки ва экологик масалаларда одил судловдан фойдаланиш тўғрисида Конвенция
(Орхусс конвенцияси, 1998 йил июнь)

1-модда

Ҳозирги ва келажак авлодларнинг ҳар бир инсонининг ўз соғлиғи ва фаровонлиги учун қулай муҳитда яшаш ҳуқуқини ҳимоя қилишни таъминлаш учун ҳар бир томон ушбу Конвенцияга мувофиқ экологик маълумотлардан фойдаланиш, қарор қабул қилишда жамоатчилик иштироки ҳамда атроф-муҳит масалаларида одил судлов ҳуқуқларини кафолатлайди.

Ўзбекистон
Республикаси
Конституцияси

(1992 йил
8 декабрь)

13-модда

Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуqlари олий қадрият ҳисобланади.

27-модда

Ҳар ким ўз шаъни ва обрўсига қилинган тажовузлардан, шахсий ҳаётига аралашишдан ҳимояланиш ва турар жойи дахлсизлиги ҳуқуқига эга.

29-модда

Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга, амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустаснодир.

Фикр юритиш ва уни ифодалаш эркинлиги фақат давлат сири ва бошқа сирларга тааллуқли бўлган тақдирдагина қонун билан чекланиши мумкин.

30-модда

Ўзбекистон Республикасининг барча давлат органлари, жамоат бирлашмалари ва мансабдор шахслари фуқароларга уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига дахлдор бўлган ҳужжатлар, қарорлар ва бошқа материаллар билан танишиб чиқиш имкониятини яратиб бериши лозим.

**Ўзбекистон
Республикасининг
“Судлар тўғриси-
да”ги Қонуни
(2021 йил 28 июль)**

Барча судларда ишлар очик кўрилади. Ишларни ёпиқ суд мажлисида кўриб чиқишга фақат қонунда белгиланган ҳолларда йўл кўйилади.

Суд мажлиси залида ҳозир бўлган шахслар, оммавий ахборот воситалари вакиллари суд мажлиси залида қонунда белгиланган тартибда фотосуратга олиши, видео ва аудио ёзувни амалга ошириши мумкин. **(12-модда.)**

Суд фаолиятининг самарадорлиги жамиятнинг унга бўлган ишончига ва суд томонидан қабул қилинган қарорларнинг ҳуқуқий асосларини тўғри тушунишига боғлиқ.

Жамиятни суд фаолияти тўғрисида холис, ишончли ва тезкор хабардор қилиш мақсадида судья оммавий ахборот воситалари вакиллари билан ҳамкорлик қилиши ҳамда суд ишларини оммавий ахборот воситаларида профессионал даражада ёритишга кўмак бериши зарур, чунки бу нафақат фуқароларнинг ҳуқуқий онгини шакллантиришга ва судга бўлган ишончини му-

стажкамлашга, одил судлов нуфузини оширишга, балки оммавий ахборот воситаларига ҳам мұхим ижтимоий вазифанинг бажарилишига, яъни фуқароларни барча ижтимоий жиҳатдан аҳамиятли воқеалардан хабардор этишга хизмат қиласы.

Суднинг иш юритувида бўлган ишлар бўйича қабул қилинган суд ҳужжатлари қонуний кучга киргунга қадар судья улар юзасидан оммавий ахборот воситаларида чиқиш қилишга ҳақли эмас.

Агар оммавий ахборот воситаларида судьянинг фаолияти тўғрисидаги маълумотлар тарқалиши натижасида судлар ва судьялар фаолияти ҳақида нотўғри тасаввур пайдо бўлса, оммавий ахборот воситаларининг бундай чиқишларига нисбатан судья қонун ҳужжатларида назарда тутилган усулларда муносабат билдириш ҳуқуқига эга.

Ҳимояланишнинг бошқача усуллари бўлмаган тақдирда, судья ўз шаъни ва қадр-қимматини ҳимоя қилиш мақсадида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга ёки танқидга омма олдида жавоб бериш учун оммавий ахборот воситаларига мурожаат қилишга ҳақли.

Судья оммавий танқидга жавоб берәётганида вазмин ва эҳтиёткор бўлиши керак. Башарти, агар оммавий ахборот воситаларида судья фаолиятининг асоссиз танқид қилиниши оқибатида одил судловнинг обрўсига ва холислигига путур этиши мумкин бўлса, бундай танқидга жавобан Судьялар олий кенгашига мурожаат этиш мақсадга мувофиқдир.

Судья ижтимоий тармоқларда, интернет-форумларда ва интернет тармоғидаги бошқа шаклдаги мулоқотларда иштирок этиши мумкин, бироқ у суд ҳокимиятининг, давлат органларининг нуфузига, бошқа шахсларнинг шаъни ва қадр-қимматига путур етказадиган ахборотни тарқатмаслиги лозим.

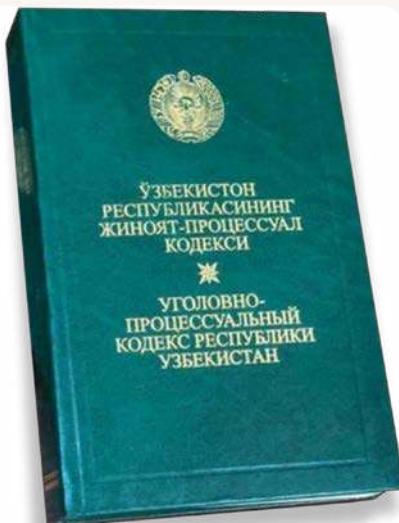
Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси

Барча судларда жиноят ишлари ошкора кўрилади, бундан давлат сирларини қўриқлаш манфаатларига зид келадиган ҳоллар, шунингдек жинсий жиноятлар тўғрисидаги ишлар кўрилаётган ҳоллар мустасно.

Судларда жиноят ишларини ошкора кўриш суднинг ташаббуси билан ёки жиноят процесси иштирокчиларининг илтимосномасига кўра аудио- ва видеоёзувдан фойдаланган ҳолда, шунингдек видео-конференцалоқа режимида ўтказилиши мумкин.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларнинг жиноятлари тўғрисидаги ишларни, шунингдек фуқароларнинг шахсий ҳаёти ҳақидаги маълумотларни ёки уларнинг шаъни ва қадр-қимматини камситадиган маълумотларни ошкор қилмаслик мақсадида ҳамда жабрланувчининг, гувохнинг ёки иштирок этувчи бошқа шахсларнинг, худди шунингдек улар оила аъзоларининг ёки яқин қариндошларининг хавфсизлигини таъминлаш тақозо этилган ҳолларда бошқа ишларни суд ажрими билан ёпиқ суд мажлисида кўришга йўл қўйилади.

Шахсий ёзишма ва шахсий телеграф хабарномалиари очик суд мажлисида фақат бу хат ва хабарларни жўнатган ҳамда олган шахсларнинг розилиги билан ўқиб эшиттирилиши мумкин. Акс ҳолда улар ёпиқ суд мажлисида ўқиб эшиттириллади ва текшириллади.

Ишни ёпиқ суд мажлисида күриш барча процессуал қоидаларга риоя қылган ҳолда амалга оширилади. Ишни ёпиқ мажлисда күриш тұғрисидаги суднинг ажрими буткүл муҳокамага нисбатан ёки унинг алоҳида қисмларига нисбатан чиқарилиши мүмкін. Бу ажрим суд мажлисига йиғилғанларга тааллуқли бўлиб, жиноят процесси иштирокчиларига нисбатан татбиқ этилмайди.

Суд судланувчининг ва жабрланувчининг яқин қариндошларини, шунингдек бошқа шахсларни ёпиқ мажлисларда текшириладиган ҳолатлар тұғрисидаги маълумотларни ошкор қылғанлик учун жавобгарлик ҳақида огохлантириб, уларнинг бу мажлисларда ҳозир бўлишига рухсат беришга ҳақли.

Суд мажлиси залида тартибни сақлаб туриш учун зарур бўлган ҳолларда, суд айрим шахсларнинг суднинг очиқ мажлисларида ҳозир бўлишини тақиқлашга ҳақли.

Суд залида овозларни ёзиб олиш, фотосуратга, видеөзувга ва кинотасвирга олишга фақат суд мажлисида раислик қилувчининг рухсати билан йўл қўйилади, бу ҳақда тегишли ажрим чиқарилади.

Суд хукмлари, ажримлари ва қарорлари барча ҳолларда ошкорча эълон қилинади.

Судлов фаолиятида ошкораликни кенгайтириш учун судлар зарур ҳолларда оммавий ахборот воситалари ходимларини, тегишли жамоат бирлашмаларини ва жамоаларни бўлажак процесслар тұғрисида хабардор қилиши, шунингдек процессларни бевосита корхоналарда, муассасаларда, ташкилотларда, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларида ҳамда таълим муассасаларида ўтказиши мүмкін.

Судларда жиноят ишларининг ошкорча кўрилиши принципини чеклайдиган кўшимча талабларни жорий этиш тақиқланади, бундан ушбу Кодексда тұғридан-тұғри назарда тутилган ҳоллар мустасно. **(19-модда.)**

Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий суд ишларини юритиш тұғрисидаги кодекси

Судларда ишлар муҳокамаси ошкора ўтказилади.

Давлат сирини ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни саклаш зарур бўлган тақдирда, ишни ёпиқ суд мажлисида эшлишишга йўл қўйилади. Ишни ёпиқ мажлисда видеоконференцалоқа режимида эшлишишга йўл кўйилмайди, бундай мажлиснинг аудио- ва видеоёзуви эса амалга оширилмайди.

Эшлишиш ёпиқ суд мажлисида ўтказилган тақдирда, ишни электрон шаклда шакллантиришишга йўл қўйилмайди.

Ишни ёпиқ суд мажлисида муҳокама қилиш тұғрисида ажрим чиқарилади.

Суднинг ҳал қилув қарори барча ҳолларда ошкора ўқиб эшиттирилади. (**13-модда.**)

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал кодекси

Барча судларда ишлар муҳокамаси ошкора ўтказилади.

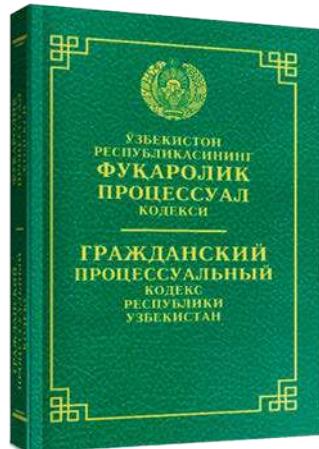
Давлат сирига, фарзандликка олиш сирига тааллуқли маълумотлар мавжуд бўлган ишлар бўйича ва қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда ишнинг муҳокамаси ёпиқ суд мажлисида ўтказилади.

Ишда иштирок этувчи шахсларнинг шахсий ҳаёти тұғрисидаги маълумотлар ошкор бўлишининг олдини олиш, ёзишмалар сирини ва қонун билан қўриқланана-

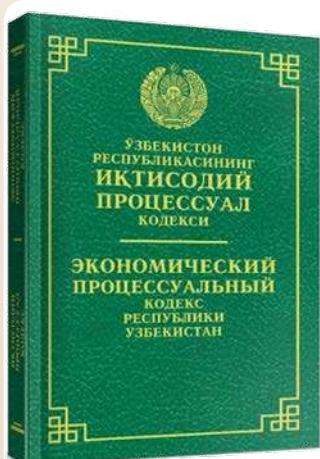
диган бошқа сирни сақлаш мақсадида ёпиқ суд мұхокамаси үтказилишига йўл қўйилади.

Иш суднинг ёпиқ мажлисида кўрилаётганида ишда иштирок этувчи шахслар, зарур ҳолларда эса гувоҳлар, экспертлар, мутахассислар ва таржимонлар ҳам ҳозир бўлади.

Қонуний кучга кирган суд ҳужжатлари тарафларнинг розилиги билан ёки шахсини қўрсатмаган тарзда суднинг расмий веб-сайтида эълон қилиниши мумкин, бундан суднинг ёпиқ мажлисида қабул қилинган суд ҳужжатлари мустасно. (12-модда.)

Ўзбекистон Республикасининг Иқтисодий процессуал кодекси

Иқтисодий судларда ишлар мұхокамаси ошкора үтказилади.

Давлат сирини, тижорат сирини ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни сақлаш зарур бўлган тақдирда ишни ёпиқ суд мажлисида эшлишига йўл қўйилади. Ишни ёпиқ суд мажлисида видеоконференцалоқа режимида эшлишига йўл қўйилмайди, бундай мажлиснинг аудио- ва видеоёзувлари амалга оширилмайди.

Ишни ёпиқ суд мажлисида мұхокама қилиш тўғрисида ажрим чиқарилади.

Қонуний кучга кирган суд ҳужжатлари суднинг расмий веб-сайтида тарафларнинг розилиги билан ёки шахси

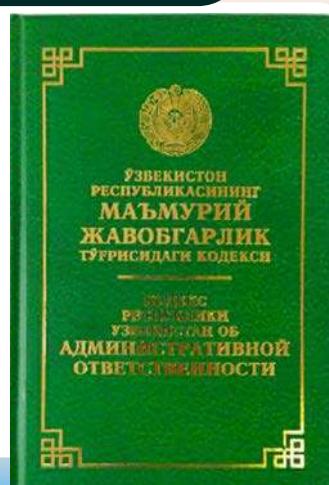
кўрсатилмаган тарзда эълон қилинади, бундан суднинг ёпиқ мажлисида қабул қилинган суд хужжатлари мустасно. (11-модда.)

Иқтисодий суд ишларини юритиш иштирокчилари ва суд мажлиси залида ҳозир бўлғанлар ёзма қайдлар қилиш, стенограмма юритиш ва овоз ёзиб олиш ҳуқуқига эга. Суд мажлисининг фототасвирига, видеоёзувига, шунингдек радио ва телевидение орқали трансляция қилинишига ишни кўраётган суднинг рухсати билан йўл қўйилади. (165-модда.)

Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш очик кўрилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишининг тарбиявий ва огоҳлантирувчи ролини ошириш мақсадида бундай ишлар ҳуқуқбузарнинг иш, ўқиш жойидаги жамоаларида ёки яшаш жойида кўриб чиқилиши мумкин. (274-модда.)

**“Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”ги
Ўзбекистон Республикаси Қонуни
(2007 йил 15 яневаръ)**

Давлат оммавий ахборот воситаларининг фаолияти ва ахборотдан фойдаланиш эркинлигини, мулк ҳуқуқини, давлат органларининг ғайриқонуний қарорларидан, улар мансабдор шахсларининг ғайриқонуний ҳаракатларидан (ҳаракатсизлигидан) ҳимоя қилинишини кафолатлади. Оммавий ахборот воситаларининг фаолиятига тўсқинлик қилиш ёки араплашиш тақиқланади. (5-модда.)

Оммавий ахборот воситаларидан:

давлат сири бўлган маълумотларни ёки қонун билан кўриқланадиган бошқа сирни ошкор этиш;

қонунга мувофиқ жиноий ва ўзга жавобгарликка сабаб бўладиган бошқа ҳаракатларни содир этиш мақсадида фойдаланилишига йўл қўйилмайди.

Оммавий ахборот воситалари орқали фуқароларнинг шаъни ва қадр-қимматини ёки ишчанлик обрўсини таҳқирлаш, шахсий ҳаётига араплашиш тақиқланади.

Прокурор, терговчи ёки суриштирувчининг ёзма рухсатисиз суриштирув ёки дастлабки тергов материаларини эълон қилиш, муайян иш бўйича суд қарори чиқмасдан туриб ёки суднинг қарори қонуний кучга кирмай туриб, унинг натижаларини тахмин қилиш ёхуд судга бошқача йўл билан таъсир кўрсатиш тақиқланади. (6-модда.)

Юридик ёки жисмоний шахс оммавий ахборот воситасида эълон қилинган, ҳақиқатга мос келмайдиган ҳамда ўзининг шаъни ва қадр-қиммати ёки ишчанлик обрўсини таҳқирловчи маълумотлар учун раддия беришни таҳририятдан талаб қилишга ҳақлидир.

Эълон қилинган материал туфайли ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилган юридик ва жисмоний шахслар мазкур оммавий ахборот воситасида раддия ёки жавобни эълон қилишга ҳақлидир.

Оммавий ахборот воситаси раддияни, жавобни эълон қилишдан бўйин товласа ёхуд уларни эълон қилиш учун белгилаб қўйилган муддатни бузса, юридик ёки жисмоний шахс даъво аризаси билан судга мурожаат қилишга ҳақлидир. (**34-модда.**)

Оммавий ахборот воситаси давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг фаолияти тўғрисида ахборот олишга доир сўров билан уларга оғзаки ёки ёзма шаклда (шу жумладан, электрон ҳужжат шаклида) мурожаат этиш ҳуқуқига эга.

Оммавий ахборот воситасининг давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолияти тўғрисида ахборот олишга доир, шунингдек мансабдор шахсларнинг интервьюсини ташкил этиш тўғрисидаги сўрови кўпич билан етти кун муддатда кўриб чиқилади. (**35¹-модда.**)

Оммавий ахборот воситалари тўғрисидаги қонунчиликни бузганлиқда айбдор шахслар белгиланган тартибда жавобгар бўладилар.

Бош муҳаррир, шунингдек журналист оммавий ахборот воситаларида ҳақиқатга мос келмайдиган материалларни тарқатганлик учун қуидаги ҳолларда жавобгар бўлмайди:

агар бу маълумотлар расмий хабарлардан, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлардан ёки расмий статистика ҳисоботлари маълумотларидан ёхуд ахборот агентликлари ёки давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг матбуот хизматлари, шунингдек уларнинг расмий веб-сайтлари орқали олинган бўлса; (**40-модда.**)

**“Журналистлик фаолиятини ҳимоя қилиш түғрисида”ги
Ўзбекистон Республикасининг Қонуни**

(1997 йил 24 апрель)

Журналист ўз касбига доир фаолиятни амалга ошириш чоғида:

ахборот олиш учун давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга мурожаат этиш;

давлат сирларини ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни истисно этган ҳолда ҳужжатлар, материаллар ва ахборотдан фойдалана олиш;

журналист текшируви ўтказиш;

ўзи тайёрлаган хабарлар ва материалларни оммавий ахборот воситалари орқали имзосини ёки таҳаллусини қўйиб тарқатиш, уларда ўз фикр-мулоҳазасини ифодалаш;

давлат органларининг очиқ ҳайъат мажлисларида ва оммавий тадбирларида ҳозир бўлиш;

журналистлик фаолиятини амалга ошириш юзасидан мансабдор шахс қабулида бўлиш;

маълумотларни белгиланган тартибда ёзиб олиш, шу жумладан зарур техника воситаларидан фойдаланган ҳолда ёзиб олиш;

судларнинг очиқ мажлисларида, ҳарбий ҳаракатлар майдонларида, табиий оғат юз берган худудларда, оммавий тадбирларда ҳозир бўлиш;

эълон қилишга тайёрланган маълумотларни текшириш учун мутахассисларга мурожаат қилиш;

башарти қонунни бузишга олиб келадиган бўлса, оммавий ахборот воситаси томонидан берилган топшириқни бажаришни рад этиш;

ўзи тайёрлаган хабар ёки материалнинг мазмуни таҳрир жараёнида бузилган деган фикрга келса,

унга имзо қўймаслик ёхуд уни нашрдан олиб қолиши-
ни (эфирга бермасликни) талаб этиш;

ахборот манбаи ёки муаллифнинг номи сир
сақланишини талаб қилиш;

тақдим этган хабарининг мазмунини оммавий
ахборот воситаси бузиб эълон қилиши оқибатида
ўзига етказилган маънавий зарар ва моддий зиён
қопланишини суд орқали талаб қилиш;

жамоат бирлашмаларига, шу жумладан жур-
налистларнинг халқаро ташкилотларига кириш
ҳукуқларига эга.

Журналист ўзига қонунчилик билан берилган бо-
шқа ҳукуқлардан ҳам фойдаланади. (5-модда.)

Ўз касбига доир фаолиятни амалга ошириш чоғида
журналист:

қонунчилик ҳамда Ўзбекистон Республикасининг
халқаро шартномалари талабларига риоя этиши;

ўзи тайёрлаётган материалларининг тўғри ёки
нотўғри эканлигини текшириши ва холис ахборот
тақдим этиши;

айбиззлик презумпцияси принципиага амал қилиши;

журналистика соҳасининг сирини ошкор этмас-
лиги;

журналистларнинг касбга оид одоб-ахлоқ қоидда-
ларига риоя этиши;

шахснинг ҳукуқлари ва эркинликларини, шаъни ва
қадр-қимматини ҳурмат қилиши шарт.

Журналист ўз касбига доир ахборотдан шахсий
мақсадларда фойдаланиши, ахборот манбаи ёки
муаллиф розилигисиз жисмоний шахснинг шахсий
ҳаётига тааллуқли маълумотларни эълон қили-
ши, шунингдек аудио ва видео ёзиш воситаларидан
фойдаланиши мумкин эмас.

Журналист қонунчиликда назарда туттилган бошқа
мажбуриятларни ҳам бажариши шарт. (6-модда.)

Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси

Шахсинг шахсий ёки оилавий сирини ташкил этувчи шахсий ҳаёти тўғрисидаги маълумотларни унинг розилигисиз қонунга хилоф равишда йиғиш ёки тарқатиш, базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан қирқ бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади. (**46¹-модда.**)

Шахсга доир маълумотларни қонунга хилоф равишда йиғиш, тизимлаштириш, сақлаш, ўзгартириш, тўлдириш, улардан фойдаланиш, уларни бериш, тарқатиш, узатиш, эгасизлантириш ва йўқ қилиш, худди шунингдек ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов берилаётганда жисман Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган техник воситаларда ҳамда Шахсга доир маълумотлар базаларининг давлат реестрида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган шахсга доир маълумотлар базаларида шахсга доир маълумотларни йиғишга, тизимлаштиришга ва сақлашга оид талабларга риоя этмаслик, – фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг етти баравари, мансабдор шахсларга эса – эллик баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади. (**46²-модда.**)

Шахсинг қадр-қиммати камситилишига ёки унинг обрўзизлантирилишига олиб келадиган ёлғон ахборотни тарқатиш, шу жумладан оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, – базавий ҳисоблаш миқдорининг эллик баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади.

Жамоат тартибига ёки хавфсизлигига таҳдид солувчи ёлғон ахборотни тарқатиш, шу жумладан оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатиш, – базавий ҳисоблаш миқдорининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади. (**202²-модда.**)

Жиноий жавобгарликни келтириб чиқарувчи ҳаракатлар

Шахснинг шахсий ёки оилавий сирини ташкил этувчи шахсий ҳаёти тўғрисидаги маълумотларни унинг розилигисиз қонунга хилоф равишда йиғиш ёки тарқатиш, шундай ҳаракатлар учун маъмурый жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса (**ЖК 141¹-моддаси**).

Шахсга доир маълумотларни қонунга хилоф равишда йиғиш, тизимлаштириш, сақлаш, ўзгартириш, тўлдириш, улардан фойдаланиш, уларни бериш, тарқатиш, узатиш, эгасизлантириш ва йўқ қилиш, худди шунингдек ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғида Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг шахсга доир маълумотларига ишлов берилаётганда жисман Ўзбекистон Республикаси худудида жойлашган техник воситаларда ҳамда Шахсга доир маълумотлар базаларининг давлат реестрида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган шахсга доир маълумотлар базаларида шахсга доир маълумотларни йиғишга, тизимлаштиришга ва сақлашга оид талабларга риоя этмаслик, ўша ҳаракатлар учун маъмурый жазо қўлланилганидан кейин содир этилган бўлса. (**ЖК 141²-моддаси**).

Тергов қилишга ёки суд ишларини ҳал этишга аралашиш, яъни ишни ҳар томонлама, тўла ва холисона ўрганилишига тўсқинлик қилиш мақсадида суриштирувчи, терговчи ёки прокурорга ёхуд адолатсиз ҳукм, ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарор чиқарилишига эришиш мақсадида судьяга турли шаклда қонунга хилоф равишда таъсир ўтказиш. (**ЖК 236-моддаси**);

Суриштирув ёки дастлабки тергов маълумотларини суриштирувчи, терговчи ёки прокурорнинг рухсатисиз ошкор қилиш. (**ЖК 239-моддаси**).

**“Суд муҳокамаси ошкоралигини ва судлар
фаолиятига доир ахборот олиш ҳуқуқини
таъминлаш тўғрисида”ги Олий суд Пленуми қарори**

(2020 йил 21 февраль, 04-сон)

19. Судлар фаолияти тўғрисидаги ахборот умумфойдаланиш учун очиқ ҳисобланади, ахборотдан фойдаланиш қонун билан чекланган ҳоллар бундан мустасно (6-моддаси).

Фойдаланилиши чеклаб қўйилган ахборотга, жумладан, қўйидагилар киради:

- давлат сирларига доир (3, 5-моддалари);
- қонун билан қўриқланадиган бошқа сирга доир (масалан, фарзандликка олиш сири) (153-моддаси);
- шифокорлик сирига доир бешинчи қисми), (19-моддаси);
- қонунга асосан фойдаланиш чекланган бошқа ахборотлар.

Суд ахборотнинг муайян қисми фойдаланиш учун чекланганигини сабаб қилиб, талаб этилган ахборотни беришини рад қилишга ҳақли эмас. Бундай ҳолатда ахборотнинг умумфойдаланиш учун очиқ қисми тақдим этилади.

21. Судлар фаолиятига доир маълумот фойдаланувчиларга уларнинг сўровига асосан, яъни оғзаки ёки ёзма шаклда, шу жумладан, электрон ҳужжат кўринишидаги мурожаатига асосан тақдим этилиши мумкин.

25. Судлар фаолиятига доир ахборот оммавий ахборот воситалари ва Интернет тармоғи орқали тарқатилади.

Судлар фаолиятига доир Интернет тармоғида жойлаштирилиши шарт бўлган маълумотлар “Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида”ги Қонуни 5-моддасида келтирилган рўйхатдан келиб чиқсан ҳолда белгиланиши лозим.

**Суд ишларини ҳал қилишга аралашганлик
холатларини аниқлаш, бу ҳақда хабар берган
судьяларнинг дахлсизлигини таъминлаш тартиби**

(Судьялар олий кенгашининг 2017 йил
7 августдаги 239-сонли қарорига 1-илова)

**3. Суд ишларини ҳал қилишга аралашии дегандা,
фуқаро ёки мансабдор шахс томонидан муайян,**

*иши ҳар томонлама, тўла ва холисона кўришга
тўсқинлик қилиш ёки ғайриқонуний суд қарори чиқа-
рилишига эришиш мақсадида қонунга хилоф тарзда
судьяга қандай бўлмасин бирон-бир тарзда таъсир
этиш тушунилади.*

Судьяга қонунга хилоф равишда таъсир ўтказиш
орқали суд ишларини ҳал қилишга аралашиш:

- суд биноси ёки бошқа жойда муайян иши ҳал қилишга қаратилган талаблар баён қилинган пла-
катлар, лозунгларни намойиш қилиш орқали ноқо-
нуний пикетлар, митинг ва намойишлар уюшти-
риш ва ўтказиш;
- муайян иши ҳал қилишга қаратилган тала-
блар баён қилинган ҳолда оммавий-ахборот воси-
талари орқали компаниялар ташкил қилиш;
- судьяга ёки ҳалқ маслаҳатчисига муайян иши
кўрилишида ҳал қилиш ҳақида талаб қўйиш, илти-
мос қилиш;
- судьяга ёки ҳалқ маслаҳатчисига ёхуд улар-
нинг яқин қариндошларига таҳдиид қилиш;
- судьяга ёки ҳалқ маслаҳатчисига таъсир ўт-
казиш мақсадида уларнинг яқин қариндошлари би-
лан ўзаро муносабатга киришиш;
- судьяга ёки ҳалқ маслаҳатчисига ёхуд улар-
нинг яқин қариндошларига ва бошқа шахсларга му-

айян моддий манфаатдорликни таклиф қилиш;

– суд томонидан кўриб чиқиладиган ишларни, шунингдек ҳал қилинадиган шикоят ва аризаларни давлат органлари, жамоат бирлашмалари ва бошқа муассасалар томонидан “назоратга олинганилиги”ни маълум қилиш ва бошқа усуллар билан тазийк ўтказиш;

– мансабдор шахслар томонидан муайян ишларни кўрилишда мазмунан ҳал қилиш юзасидан топшириқлар, йўлланмалар бериш ва бошқа ҳаракатлар орқали содир этилиши мумкин.

5. Оммавий ахборот воситалари кўрилаётган ишлар бўйича ўз хабарларида суд қарори қандай бўлиши лозимлиги ҳақида фикр билдиришга ёки бошқача усуллар билан ишда иштирок этаётган бирон-бир шахснинг фойдасини кўзлаб судга таъсир ўтказишга ҳақли эмаслар. Бунда шуни эътиборга олиш керакки, айбиззлик презумпциясига кўра, жиноят содир этганиликда айбланаётган ҳар бир шахснинг айби қонунда назарда тутилган тартибда исботланмагунча ва суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланмагунча, у айбиззлик ҳисобланади.

“Суд амалиётида фуқаро ва ташкилотларнинг шаъни, қадр-қиммати ва ишчанлик обрўсини ҳимоя қилиш ҳақидаги қонунларни қўллаш тўғрисида”ги Олий суд Пленуми қарори

(1992 йил 19 июнь, 5-сон)

27-моддасига биноан эълон қилинган материал туфайли ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилган юридик ва жисмоний шахслар ўз раддиясини мазкур оммавий ахборот воситаси орқали эълон қилишга ҳақлидир. Раддия ёки жавоб газеталарда улар келган кундан эътиборан бир ой муддат ичида, бошқа даврий нашрларда эса навбатдаги сонда эълон қилинади.

Оммавий ахборот воситаси раддия ёки жавобни эълон қилишдан бош тортса ёхуд уларни эълон қилиш учун белгилаб қўйилган муддатни бузса, юридик ёки жисмоний шахс даъво билан судга мурожаат қилишга ҳақлидир.

8. Юридик ёки жисмоний шахсларнинг шаъни, қадр-қиммати ва ишчанлик обрўсини пастга урувчи маълумотларни оммавий ахборот воситаларида, хизмат таърифномаларида, кўпчилик олдида сўзлагандага, мансабдор шахслар номига ёзилган аризаларда ёки бошқа, шу жумладан оғзаки бўлса ҳам бир неча шахсга ёхуд бир кишига хабар қилиш тушунилади.

Ўзининг шаънига ҳақоратловчи маълумотлар айтилган фуқаро, етарли асослар бўлган тақдирда, ҳақорат ёки тухмат қилгани учун Жиноят кодексининг 139, 140-моддалари ёки Ўзбекистон Республикасининг

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 40, 41-моддаларига кўра гуноҳкорни жиноий жавобгарлика тортиш ҳақида иш қўзғатишни сўраб судга мурожаат қилиши мумкин.

9. Бадном қилувчи маълумотлар деганда, айрим фуқаролар ёки жамоат фикрида амалдаги қонунларга ва ахлоқ қоидаларига риоя қилиш нуқтаи назаридан қараганда шаъни, қадр-қиммати ва ишчанлик обрўсими оёқ ости қилувчи, обрўни тўкувчи маълумотлар ҳисобланади.

13. ФКнинг 1021-моддаси 2-қисмига биноан, агар зарар қадр-қиммат ва ишчанлик обрў-эътиборини ҳақоратловчи маълумотларни тарқатиш туфайли етказилган бўлса, маънавий заарар уни етказувчининг айбидан қатъи назар, қопланишини назарда тутиш лозим.

14. Даъво қаноатлантирилган тақдирда, суд ҳал қилув қарорининг хулоса қисмida ҳақиқатга тўғри келмайдиган маълумотларга раддия бериш усулини кўрсатиши шарт. Раддия айнан шу ҳақиқатга зид маълумотни босиб чиқарган рўзномада ёки бошқа оммавий даврий

нашрда эълон қилиниши лозим. Суд ҳал қилув қарорида бериладиган раддия матнини баён қилади ва у эълон қилинадиган муддатни кўрсатади.

Суд ҳар бир ишнинг аниқ ҳолатларидан келиб чиқиб, жавобгарга кўпчилик олдида кечирим сўраш, тарқатилган маълумотларнинг нотўғри эканлигини йиғилишда эълон қилиш, даъвогарни бадном қилувчи маълумот хабар қилинган ташкилотга раддия ёзиг юбориш мажбуриятини юклатиши мумкин.

СУД ПРОЦЕССЛАРИНИ ЁРИТИШДАГИ ТАРТИБ ВА ТАОМИЛЛАР

ЖУРНАЛИСТЛАРНИНГ СУД БИНОСИГА КИРИШИ ҚОИДАЛАРИ. СУД МУҲОКАМАСИ ЗАЛИДА ҲОЗИР Бўлиши ва суд процесси боришини қайд қилиш қоидалари

Судда журналистнинг иши суд залига киришга рухсат этилганидан бошланади. Суд биноларига кириш назорат ўтказиш тартибига риоя қилинган ҳолда ташкиллаштирилган бўлиб, унда рухсат олиш, ташриф буюрувчиларнинг қўл юклари ва ёзув ускуналарини, турли хил қурилмалар ва техник асбобларини текширишдан ўтказишни англатади.

Суд мажлисида қатнашиш учун келган шахслар, шу жумладан, оммавий ахборот воситалари вакилларининг суд биносига кириши суднинг ички фаолиятини тартибга солувчи ҳужжатлар билан ўрнатилган қоидаларга қатъий риоя қилинган ҳолда таъминланиши лозим.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди ва Ички ишлар вазирлигининг 2018 йил 23 февралдаги “Суд бинолари, суд процесслири ва улар иштирокчиларининг хавфсизлигини таъминлаш тартиби тўғрисидаги Йўриқномани тасдиқлаш ҳақида”ги 11-87-сонли қарори билан судда хавфсизликни таъминлашга оид қоидалар белгиланган. Жумладан:

14. Суд биносига мобил телефон, фото ва видео қайд этиши воситаларини суд мажлисида раислик қилувланинг рухсатисиз олиб кириш тақиқланади.

19. Судга ташриф буюрувчи шахслар суд биносига суднинг масъул ходимлари томонидан расмийлаштириб берилган бир марталик рухсатнома асосида кириб чиқишлари мумкин, бундан мазкур Йўриқноманинг 20, 21, 24, 25-бандларида кўрсатилган ҳоллар мустасно.

20. Суд мажлиси ўтказиладиган вақтда судга ташриф буюрувчи шахслар суд мажлиси ўтказила-диган вақт ва суд мажлисида чақирилган шахсларнинг рўйхати кўрсатилган рухсатнома асосида суд биносига киритилади.

21. Судга чақирув қоғози билан чақирилган шахслар чақирув қоғози асосида суд биносига киритилади.

22. Суднинг чақирув қоғози бўлмаган ёки рўйхатга киритилмаган шахслар суд биносига бир марталик рухсатнома асосида киритилади.

23. Бир марталик рухсатнома, рўйхат ҳамда судга чақирув қоғози судга ташриф буюрувчи шахснинг шахсини тасдиқловчи ҳужжати кўрсатилганда ҳақиқий ҳисобланади.

24. Судга ташриф буюрувчи шахслар очик суд мажлисида шахсини тасдиқловчи ҳужжатини кўрсатган ҳолда киришлари мумкин.

27. Суд мажлисини фототасвирга тушириш, аудио ва видеоёзувни амалга ошириш, шунингдек оммавий ахборот воситаларида трансляция қилиш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

“Суд муҳокамаси ошкоралигини ва судлар фаолиятига доир ахборот олиш ҳуқуқини таъминлаш тўғрисида”ги 04-сон Олий суд Пленуми қарорига кўра:

16. Суд мажлисида қатнашиш учун келган шахслар, шу жумладан, оммавий ахборот воситалари вакилларининг суд биносига кириши суднинг ички фаолиятини тартибга солувчи ҳужжатлар билан ўрнатилган қоидаларга қатъий риоя қилингандан ҳолда таъминланиши лозим. Шу муносабат билан судлар ушбу ҳужжатлар билан суд биносига кириш жойида танишиш имкониятини таъминлашлари зарур. Бунда шуни назарда тутиш лозимки, чёт давлатлар оммавий ахборот воситалари вакиллари суд мажлиси залига Ўзбекистон Республикасида аккредитация қилингандаги тўғрисидаги ҳужжатни тақдим этган тақдирда киритиладилар.

18. Процесс иштирокчиси бўлмаган шахслар, шу жумладан, оммавий ахборот воситалари вакилларининг очиқ суд мажлисида қатнашишини чекловчи ёки уларга монелик қилувчи шароит яратилиши ман этилади ва бундай ҳолат процессуал қонунбузилиши деб ҳисобланади ва қонунда белгиланган жавобгарлик келиб чиқишига сабаб бўлади.

ОЧИҚ ВА ЁПИҚ СУД ПРОЦЕССЛАРИ. ОЧИҚЛИК ВА ШАФФОФЛИКНИ ФОТО-, ВИДЕО-КИНОСЪЁМКА, ИНТЕРНЕТ-ТРАНСЛЯЦИЯ ЖАРАЁНИДА ЧЕКЛАШ ДОИРАСИ

Суд муҳокамаси ошкоралиги процесс иштирокчиси бўлмаган шахсларга, шу жумладан, оммавий ахборот воситалари вакилларига суд мажлисида қатнашиш имконияти берилиши билан таъминланади.

Қонунга кўра:

а) очиқ суд мажлисини фототасвирга тушириш, видеоёзувни амалга ошириш, шунингдек, оммавий ахборот воситаларида трансляция қилишига қуидаги тартибда йўл қўйилади:

- фуқаролик ишини күриш пайтида — суд мажлисида раислик қилувчининг тарафлар розилиги олингандан кейин берган рухсати билан;
 - жиноят, маъмурий, иқтисодий ишини ва маъмурий ҳуқуқбузарлик тұғрисидаги иши күриш пайтида – суд мажлисида раислик қилувчининг тарафлар фикрини эшиптгандан кейин берган рухсати билан;
- б) очық суд мажлисида аудиоёзуви амалга оширишга қүйидеги тартибда йўл қўйилади:
- фуқаролик ишини күриш пайтида — суд мажлисида раислик қилувчининг тарафлар розилиги олингандан кейин берган рухсати билан;
 - жиноят ишини ва маъмурий ҳуқуқбузарлик тұғрисидаги иши күриш пайтида – суд мажлисида раислик қилувчининг тарафлар фикрини эшиптгандан кейин берган рухсати билан.

Суд мажлиси залида ҳозир бўлганлар ҳар қандай иш бўйича эркин тарзда ёзма қайдлар қилишлари, стенограмма юритишлари, иқтисодий иш ёки маъмурий ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқсан иш кўрилаётганда эса, шунингдек, аудиоёзув олиб боришлари мумкин.

Процесс иштирокчилари илтимосномаларини, оммавий ахборот воситалари вакиллари мурожаатларини қаноатлантириш ёки рад этиш ҳақида суд жойида ажрим чиқаради ва суд мажлиси баённомасига киритади.

Суд муҳокамасини ёпиқ суд мажлисида ўтказиши тартиби

Иш муҳокамаси тўлиқ ёки қисман ёпиқ суд мажлисида ўтказилишига фақат қонунда назарда тутилган асосларга кўра йўл қўйилади:

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал кодексига мувофиқ давлат сирига, фарзандликка олиш сирига тааллуқли маълумотлар мавжуд бўлган ишлар бўйича ва қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда ишнинг муҳокамаси ёпиқ суд мажлисида ўтказилади, шунингдек ишда иштирок этувчи шахсларнинг шахсий ҳаёти тўғрисидаги маълумотлар ошкор бўлишининг олдини олиш, ёзишмалар сирини ва қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни сақлаш мақсадида ёпиқ суд муҳокамаси ўтказилишига йўл қўйилади.

Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига мувофиқ давлат сирларини қўриқлаш манфаатларига зид келадиган ҳоллар, шунингдек жинсий жиноятлар тўғрисидаги ишлар ёпиқ суд мажлисида ўтказилади, шунингдек ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларнинг жиноятлари тўғрисидаги ишларни, шунингдек фуқароларнинг шахсий ҳаёти ҳақидаги маълумотларни ёки уларнинг шаъни ва қадр-қимматини камситадиган маълумотларни ошкор қилмаслик мақсадида ҳамда жабрланувчининг, гувоҳнинг ёки ишда иштирок этувчи бошқа шахсларнинг, худди шунингдек улар оила аъзоларининг ёки яқин қариндошларининг хавфсизлигини таъминлаш тақозо этилган ҳолларда бошқа ишларни суд ажрими билан ёпиқ суд мажлисида қўришга йўл қўйилади.

Ўзбекистон Республикасининг Иқтисодий процессуал кодексига мувофиқ давлат сирини, тижорат сирини ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни

сақлаш зарур бўлган тақдирда ишни ёпиқ суд мажлисида эшитишга йўл қўйилади.

Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодексига муовифик давлат сирини ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни сақлаш зарур бўлган тақдирда, ишни ёпиқ суд мажлисида эшитишга йўл қўйилади.

Иш муҳокамасини ёпиқ суд мажлисида ўтказиш тўғрисида суд асослантирилган ажрим чиқаради ва унда процесс иштирокчилари бўлмаган шахсларнинг, оммавий ахборот воситалари вакилларининг суд мажлиси залига эркин киришига тўсқинлик қила-диган аниқ ҳолатлар кўрсатилиши керак.

Агар суд томонидан жиноят ишининг муайян қисми ёпиқ суд мажлисида муҳокама қилиниши тўғрисида қарор қабул қилинса, процесс иштирокчиси бўлмаган шахслар, оммавий ахборот воситалари вакиллари суд мажлисининг шу қисмiga киритилмайди.

Оммавий ахборот воситалари вакилларининг мажбуриятлари

Суд оммавий ахборот воситалари вакилларини тарқатилаётган ахборотнинг тўғрилиги, ҳаққонийлиги, холислиги ва ишончлилиги учун жавобгарлик ҳақида огоҳлантиради ва бу ҳақда суд мажлиси баённомасида ёзиб қўйилади.

Суд мажлиси боришини қонунда йўл қўйилган кўринишда қайд этишни амалга ошираётган шахслар ҳаракати суд мажлиси тартибига халақит бермаслиги лозим.

Суд мажлисида иштирок этаётган ва унинг боришини қайд этиш ҳукуқидан фойдаланаётган шахслар томонидан бу ҳукуқнинг суиистеъмол қилиниши суд мажлиси тартибини бузиш ҳисобланади. Бундай ҳол-

да суд айбдор шахсларга нисбатан процессуал қонунда назарда тутилган таъсир чораларини қўллашга ҳақли.

Судья суд қарори қонуний кучга кирмаган иш бўйича интервью беришга ёхуд оммавий ахборот воситаларида чиқиш қилишга ҳақли эмас.

МАЪЛУМОТ УЧУН:

Оммавий ахборот воситалари муайян иш юзасидан суд муҳокамаси натижаларини олдиндан башорат қилишига ёки судга бошқача тарзда таъсир этишига (босим ўтказишга) ҳақли эмас.

СУД ПРОЦЕССЛАРИГА ОИД МАЪЛУМОТ МАНБАЛАРИ. АДВОКАТЛАР, ВАКИЛЛАР, ТАРАФЛАР ВА СУД ПРОЦЕССИНинг БОШҚА ИШТИРОКЧИЛАРИ

Журналист бевосита суд мажлисида иштирок этишдан ташқари, суд иши тўғрисида қўшимча маълумот манбаларига эҳтиёж сезади. Бундай манбаларга судьялар, адвокатлар, вакиллар, тарафларнинг ўзлари ва процессининг бошқа иштирокчилари кириши мумкин.

Журналистларда кўпинча: “Судья ушбу иш бўйича бирон бир тушунтириш ёки изоҳ бера оладими?” деган савол пайдо бўлади. Судья журналистларга ишни кўриб чиқишининг процессуал босқичлари ҳақида маълумотлар бериши, қабул қилинган суд қарорини тушунтириши, шунингдек моддий ва процессуал қонун нормаларини қўллаш бўйича шаклланган суд амалиёти билан таништириши мумкин. Оммавий ахборот воситалари вакиллари қабул қилинган суд қарорининг моҳиятини тарафларга тушунтириш жараёнида суд залида иштирок этиш ҳукуқига эга, аммо ҳеч қандай ҳо-

латда улар саволлар беришлари ёки изоҳ беришлари мумкин эмас.

Зарурат бўлганда, ОАВ вакилларига суд қарорлари юзасидан изоҳ оммавий аҳборот воситалари билан координаторлар – судьяларнинг ўзи ёки судларнинг матбуот хизматлари орқали берилиши мумкин.

Ёпиқ суд мажлисида иштирок этган адвокатлар уни ўтказиш тафсилотларини ва кўриб чиқилган масалаларни ошкор қилишга ҳақли эмас. Очиқ суд мажлисида ишни кўриб чиқишида журналист шарҳлар олиш учун адвокатларга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга.

Адвокатлар журналистга ҳужжатлаштирилган маълумотларни тақдим этишлари мумкин (жараённинг аудио-ёзуви, суд қарорлари, ўзларининг илтимосномалари, суд баённомалари ва бошқалар), адвокатлар ўз мижозларига фойдали бўлган бир томонлама маълумотларни тақдим этишдан манфаатдор шахслар эканлигини ёдда тутиш зарур. Журналист суд жараёнини ёритишида айблов ва ҳимоя ўртасида мувозанатни топиши, улардан бирига афзаллик бермаслиги керак. Акс ҳолда, бу судга босим ўтказиш сифатида қаралиши мумкин.

Судьяларнинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига бирон-бир тарзда аралашибга йўл қўйилмайди ва бундай аралашув қонунга мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади.

Давлат идоралари ва бошқа ташкилотлар, муассасалар, мансабдор шахслар, фуқаролар судьялар мустақиллигини хурмат қилишлари ва шунга риоя этишлари шарт.

Судьяга ҳурматсизлик билдириш, шунингдек уни очиқдан-очиқ менсимасликдан далолат беरувчи ҳаракатлар қилиш Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига биноан жавобгарликка сабаб бўлади¹.

¹ Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги Қонуни.

Томонлар, уларнинг вакиллари ва юридик маслаҳатчилар – судда томонларнинг манфаатларини ҳимоя қилувчи ва суд мажлисида иштирок этиши мумкин бўлган шахслардир. Улар касб сирига амал қилган ҳолда журналистлар учун фойдалари маълумот манбалари бўлиши мумкин. Булар иш бўйича оғзаки ва ёзма шарҳлар, суд жараёни тўғрисидаги ҳужжатлаштирилган маълумотлар, суд жараёни борасидаги изоҳлар ва бошқалар бўлиши мумкин.

Прокурорлар, терговчилар, суриштирувчилар, экспертлар судда жиноят иши кўриб чиқилгунга қадар, тергов сирига амал қилиш зарурати сабабли терговга оид маълумотларни олишни чеклашлари мумкин. Судга бўлган дастлабки тергов тўғрисидаги маълумотлар фақат прокурорнинг рухсати билан ва у имкони борича, тергов ва жабрланувчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш манфаатларига заар етказмайдиган ҳажмда ошкор қилиниши мумкин.

Тергов сири деганда, тақдим этилиши чекланган шахсий маълумотлар (унга нисбатан суд тергови бошланган шахс ва жабрланувчининг фамилияси, исм-шарифи, иш ва ўқиш жойи ва ҳ.к.) ва муайян ишни судга қадар юритиш юзасидан тергов ҳаракатларининг моҳияти ва мазмуни (ўтказилган тинтувлар, сўроқлар, экспертизалар натижалари ва бошқалар)ни ошкор қиливчи маълумотлар тушунилади.

Агар жиноят иши очиқ суд мажлисида кўриб чиқиляётган бўлса, унда барча маълумотлар очиқ бўлади, шу сабабли очиқ суд мажлисида иштирок этаётган прокурорлар журналистлар учун қўшимча маълумот манбалари бўлиши мумкин.

Суд ходимлари, суд матбуот хизмати ходимларидан ташқари, суд жараёни тўғрисида маълумотларни ошкор қилишга, журналистларга бирон-бир маълумот ёки ҳужжатларни тақдим этишга ҳақли эмаслар,

аммо улар суд ишларини кўриб чиқиш жадвали, шунингдек суд мажлислари вақти ва жойи тўғрисида, ишнинг моҳияти, қабул қилинган суд қарорлари устидан шикоятлар беришга оид маълумотларни тақдим этиши мумкин.

АЙБСИЗЛИК ПРЕЗУМПЦИЯСИ. СУД ПРОЦЕССЛАРИНИ ЁРИТИШДА ЖУРНАЛИСТЛАР УЧУН ОДОБ-АХЛОҚ ҚОИДАЛАРИ

Журналист бирон-бир суд жараёнини ёритганида ҳар доим иккита хавотир пайдо бўлади. Агар бу жиноят процесси бўлса, журналист айбсизлик презумпциясига риоя қилиши керакми? Судга таъсир ўtkазиш айбловидан қандай қутулиш керак? Суд тизимини танқид қилишнинг мақбул чегаралари қандай? Албатта, жиноий жавобгарликка тортилганликда айбланаётганларнинг айбсизлик презумпциясига риоя қилиш кафолатлари халқаро одил судлов стандарти бўлиб, миллий қонунчиликда конституциявий ва процессуал даражада мустаҳкамланган. Айбсизлик презумпциясининг моҳияти шундан иборатки, жиноий жавобгарликка тортилган ҳар бир шахс айбдорлиги қонун ҳужжатларига мувофиқ исботланмагунча айбсиз деб топилиш ҳуқуқига эга.

Бошқача қилиб айтганда, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун асос бўлган айбсизлик презумпцияси:

- исботлаш мажбуриятини айблов томони зимиңасига юклайди;
- айбдорлиги судда исботланмагунча айбли деб топилмаслигини таъминлайди;
- шубҳалар айбланувчи фойдасига талқин қилинишини таъминлайди;
- жиноий қилмиш содир этғанликда айбланаётган шахсларга ушбу принциплга мувофиқ муносабатда бўлишини талаб қиласди.

Ушбу кафолатларга риоя қилиш учун барча давлат органлари ва оммавий ахборот воситалари вакиллари судгача бўлган тергов ва асосий суд мухокамаси жараёни натижасини олдиндан ҳал қилиш, масалан, айбланувчининг айбдорлиги ҳақида баёнотлар бўйича дастлабки қарорларини олдиндан айтишдан ўзларини тийишлари лозим. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси судда ишларни кўриб чиқишида айбсизлик презумпцияси принципига риоя қилишни кафолатлайди.

Бу ҳолат журналистлар ушбу процессуал кафолатга риоя қилишга мажбурлигини англатадими?

Оммавий ахборот воситалари, шубҳасиз, айбсизлик презумпциясини бузишни англатадиган тарзда янгиликлар ва маълумотларни тақдим этишдан тийилишлари лозим.

Ўзбекистон журналистларининг касб этикаси кодексида: “Журналист жиноят ишини ёритувчи материални тайёрлаётганида айбсизлик презумпциясига амал қиласи”, деган қоида ўрнатилган. Амалда бу нашрларни тайёрлашда айбланувчига нисбатан салбий қабул қилинадиган ҳеч қандай баҳолаш ва субъектив таърифлар ва атамалардан фойдаланилмаслик билан ифодаланади.

Муайян ишни ҳар томонлама, тўла ва холисона кўришга тўсқинлик қилиш ёки ғайриқонуний суд қарори чиқарилишига эришиш мақсадида судъяларга қандай тарзда бўлмасин таъсир ўтказиш Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига мувофиқ жиноий жавобгарликка сабаб бўлади.

Журналистлар ишни судга қадар юритиш ёки суд муҳокамаси жараёнини олдиндан ҳал қилиб қўймайди, ҳукмларни ёки бошқа суд ҳужжатларига баҳо бермайди. Фикрлар ва қарашлар мувозанатини таъминлаш учун жараённинг барча иштирокчиларига воқеа тўғрисида изоҳ бериш имкони берилади. Вояга етмаганлар (айбланувчилар ёки жабрланувчилар) ҳақида гап кетганда, журналистлар тасвирларни, шахсий маълумотларни ва уларни аниқлашга имкон берадиган бошқа маълумотларни нашр этиш ва тарқатишдан тийиладилар. Ҳар бир оммавий ахборот воситасининг қоидалари ва таҳририят сиёсати журналистлар учун қўшимча талаб ва мажбуриятларни ўз ичига олиши мумкин.

**ОАВДА ШАХСИЙ МАЪЛУМОТЛАРНИ ТАРҚАТИШ,
ҒАЙРИҚОНУНИЙ ҲАРАКАТЛАРДАН ЖАБРЛАНГАН
ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРГА ОИД ҲАМДА ЖИНСИЙ
ЗЎРАВОНЛИК ЖИНОЯТЛАР ЖАБРЛАНУВЧИЛАРИ,
ШУНИНГДЕК ЖИНОЯТ СОДИР ЭТИШДА
ГУМОНЛНААЁТГАН ВА АЙБЛНААЁТГАН
ШАХСЛАРГА ОИД МАЪЛУМОТЛАР:
УМУМИЙ ҚОИДАЛАР, ИСТИСНОЛАР. МАЗКУР
ТАЛАБЛАРНИ БУЗГАНЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК**

Агар сиз суд жараёнларини ёритсангиз ва бу тўғрисида хукуқий мавзу материалларини тайёрлассангиз, эртами-кечми сиз профессионал ва ахлоқий муаммога дуч келишингиз мумкин. Жумладан, сиз болалар ҳақида, яна ҳам аникроғи, уларнинг суратларини жабрланувчи ёки жиноят қурбони сифатида маълумот тарқатаётганингизда эҳтиёткор бўлишингиз лозим. Боланинг фотосуратини нашр этиш ёки этмаслик, унинг ҳақиқий исми ва фамилиясини кўрсатиш ёки яшириш, жиноят содир этилган жойларни кўрсатиш ёки кўрсатмаслик масаласи алоҳида тартибда ҳал қилинади.

Ҳозирда ОАВ учун ушбу масалалар фақат таҳририят томонидан қабул қилинган ахлоқий меъёрлар ва қоидалар билан тартибга солинмоқда. Шу сабабли, битта таҳририят болаларнинг асл исмлари ва фамилияларини, уларнинг расмларини яширмасдан, бошқалари иллюстрацион фотосуратлар ва хаёлий маълумотларни, учинчиси болаларнинг ҳақиқий тасвирларини нашр этаётганини, аммо уларни таниб бўлмайдиган қилиб қўйганини кўришимиз мумкин.

Шу билан биргаликда, жиноят қурбонлари бўлган вояга етмаганлар билан боғлиқ маълумотлар билан ишлаш, улардан фойдаланиш ва ОАВда тарқатишга оид қатор ҳалқаро талаблар мавжуд бўлиб, журналистлар уларга қатъий риоя этиши шарт.

Хусусан, “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги Конвенция ҳамда “Жиноятдан жабрланган болалар ва гувоҳ-болалар иштироқи билан боғлиқ одил судловга оид асосий принциплар” нормаларига биноан жабрланувчи ва гувоҳ сифатида ишда иштирок этаётган болаларнинг шахсий ҳаёт дахлсизлиги ҳамиша биринчى ўринга қўйилиши керак.

Одил судловни амалга ошириш жараёнида бола шахсига тегишли ҳар қандай маълумот ҳимояланади. Бунда ҳимоя жабрланувчи ёки гувоҳ сифатида иштирок этувчи вояга етмагани ҳақида ошкор этилиши мумкин бўлган ҳар қандай ахборот сир тутилиши орқали амалга оширилади.

Шунингдек, мазкур халқаро ҳужжатнинг 26-моддасига биноан, вояга етмаганларни ноўрин жамоатчилик эътиборидан ҳимоя қилиш чоралари кўрилиши зарур. Жумладан, миллий қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда, вояга етмаган кўрсатма бериши жараёнида жамоатчилик ва оммавий ахборот воситаларининг иштироқи йўл қўйилиши мумкин эмас².

Хусусан, бу борада Жиноят-процессуал қонуни вояга етмаган шахсларга оид ишларни юритишнинг алоҳида тартибини кўзда тутган бўлиб, унга кўра вояга етмаганларнинг жиноятлари тўғрисидаги суд процесслари бола ҳуқуқларини ҳимоя қилиш нуқтai назаридан ёпиқ тарзда олиб борилади.

² Руководящие принципы, касающиеся правосудия в вопросах, связанных с участием детей-жертв и свидетелей преступлений, принятые Резолюцией 2005/20 ЭКОСОС от 22 июля 2005 года; Правосудие в отношении несовершеннолетних: анализ законодательства Республики Узбекистан, Исследовательский центр при Верховном суде и Представительство Детского фонда ООН в Узбекистане, 2016 г.

ТАВСИЯЛАР ВА САВОЛ-ЖАВОБЛАР

СУД ЖАРАЁНЛАРИ ҲАҚИДА ҚАНДАЙ ҚИЛИБ ҚИЗИҚАРЛИ ВА ТУШУНАРЛИ МАТЕРИАЛЛАР ТАЙЁРЛАШ МУМКИН?

Юридик атамалар ва тушунчаларнинг кўплиги, моддий ва процессуал ҳуқук нормаларини тушунишнинг мураккаблиги, қонунчиликка мунтазам равишда ўзгартириш ва қўшимчаларнинг киритилиши журналистлар учун бирон-бир хабар ёки материаллар тайёрлашда қийинчиликлар туғдиради. Бир томондан, журналистдан тайёрлаётган материаллари оммавий ахборот воситалари аудиторияси учун тушунарли бўлган тилда, содда, аниқ баён этилиши ва хронологик изчиллик сақланиши талаб этилса, бошқа тарафдан эса, фактик ҳолатлар ҳақиқатга мос келиши ва аудиторияни чалғитмаслиги лозим.

Одатда, суд тизими фаолиятини ёритувчи журналистлар ушбу соҳада бир неча йиллар давомида ихтиносослашадилар. Ўз фаолиятини шу соҳада бошлаётган журналист суд жараёнларида қатнашмасдан, суд ҳужжатлари билан танишмасдан, бу соҳада кўп йиллик амалиёт ўтамасдан, адвокатлар, ҳуқуқшунослар, судьялар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари билан мулоқот қилмасдан суд фаолиятига доир сифатли материал тайёрлаши осон бўлмайди.

1-ТАВСИЯ. Ихтисослашинг! Агар сизни одил судлов, судлар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орғанлар фаолияти билан боғлиқ масалалар қизиқтириша суд мухбири бўлинг. Бу эса соҳада ихтисослашиш учун маълум вақт ва куч сарфлашингиз кераклигини англаади. Суд мухбирлари олий таълим муассасаларида ёки бирон-бир бошқа жойда маҳсус ўқитилмайди. Ихтисослашиш – бу сизнинг ҳаракатингиз, вақтингиз, билимингиз ва кўникмангиздир. Ихтисослашишнинг ижобий томони шундаки, сизга медиа соҳа меҳнат бозорида талаб юқори бўлади, осонлик билан ҳуқуқ ҳимоячиси бўлишингиз ва турдош соҳаларни ўзлаштиришингиз мумкин.

Юридик атамашунослик. Журналистнинг виндикация, партисипатив жараён, негатор даъво ёки жиноят ҳуқуқидаги “*non bis in idem*” тамойилининг мазмунини билмаслиги тушунарли ҳолат. Бу журналистика факультетида ўргатилмайди ва ҳамма ҳуқуқшунослар ҳам ушбу тушунчаларнинг мазмунини билишмайди. Мураккаб атамаларни оддий сўзлар билан баён этиш мумкин. Журналист учун масаланинг моҳиятига яқин бўлган тушунтиришлар бериш ва соҳада ихтисослашмаган оммавий ахборот воситаларининг оддий ўқувчиларига ҳам тушунарли бўлган материаллар тайёрлаш муҳим бўлиб ҳисобланади.

Виндикация – бу мулқдор ўз мол-мулкини бошқа шахснинг қонунсиз эгалигидан талаб қилиб олишни англаатса, **негатор даъво** – бу мулқдорнинг ҳуқуқларини эгалик қилишдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган ҳуқуқбузарликлардан ҳимоя қилишдир, **партиципатив жараён** эса – суд қарори қабул қилингунга қадар бевосита адвокатлар иштироқида тарафларни яратшириш усули бўлса, “*non bis in idem*” – бир жиноят учун икки марта ҳукм қилиш мумкин эмаслигини билдиради.

2-ТАВСИЯ. Юридик атамалардан фойдаланганда оммавий ахборот воситалари барча аудиторияси учун тушунарли бўлмаган атамаларни оддий, бироқ ишонарли ва масаланинг мазмунига яқин сўзлар билан алмаштириш мумкин.

Оммавий ахборот воситаларини бизнес-корхона сифатида талқин этилиши уларни қуйидаги қоидаларга бўйсунишларини талаб этади: иқтисодиёт соҳасидаги янгиликлар аудиториянинг қизиқишини ушлаб туриши учун кўплаб мақолалар чиқарилишини, айланиб туришини ва у ўкувчилар томонидан кўриб борилишини талаб этади. Бу шуни англатадики, оммавий ахборот воситаларида воқеалар ҳамма вақт бошланади, камдан-кам ҳолатда ривожланади ва деярли ҳеч қачон охирига етмайди. Суд жараёнларини ёритишда сиз уни нима билан тугашини ёзмаслигингиз ҳам мумкин. Чунки, суднинг қарори ёки хукмнинг қонуний кучга кириши вақт билан боғлиқ.

3-ТАВСИЯ. Суд мухбирининг вазифаси суд жараёнларини бошидан-охиригача ҳар бир жиҳатини ёритиш ҳисобланмайди. Қизиқарли суд ишлари ҳақида материаллар тайёрланг ёки суд репортажлари қилинг.

Аксарият жиноятлар қизиқарли воқеаларга айланади ва уларнинг асосини судда иштирок этиш, суд ҳужжатлари ёки суд архиви материаллари ташкил этади. Суд ишларини ёритишда қуйидаги асосий қоидаларни эслаб қолиш ва қўллаш лозим:

– суд ишларини ҳиссюёт билан сўзлаб беринг. Сиз сўзловчи сифатида ҳикоянинг марказида, атрофифа эса сизнинг аудиториянгиз, эшишувчилар бўлади. Судда одамларнинг тақдери ҳал бўлади, бу эса суд ишларидағи ҳолатларга нисбатан қизиқишини ва унинг қийматини бир неча баробарга оширади;

– суд ишларидағи қаҳрамонларга нисбатан әхтиёткорона муносабатда бўлинг. Жиноят содир этилиши натижасида жабрланган шахслар қариндошларининг ҳис-туйғулари ва айбланувчининг айбсизлик презумпцияси ўртасида мувозанатни ушлаш мураккаб жараён бўлиб ҳисобланади. Агар воқеа тафсилотлари вояга етмаганлар, ҳимояга муҳтож шахслар, ҳомиладор аёллар, фожиали-бахтсиз ҳодисалар курбонлари ва жиноят натижасида бир неча жабрланган шахслар билан боғлиқ бўлса, жиноят ишларини ёритишда әхтиёткорона муносабатда бўлиш лозим;

– содда ва тушунарли тилдан фойдаланинг. Суд жараёнлари ҳақида “жонли” тилда ёзиш керак. Албатта иқтибослар ва қуруқ юридик тилдан фойдаланишга тўғри келади, бироқ суд ишларидағи воқеалар ва ҳолатларнинг ривожланиши содда ва қизиқарли тилда ифода этишида лозим;

– фактик ҳолатларни ва воқеаларни баён этишида имкон қадар аниқлик ва кетма-кетликка риоя этинг.

Ҳар қандай воқеа тафсилотини ёритишда қўйидаги бешта саволга жавоб бўлиши лозим:

Ким: Ким жабрланди? Бундан кимга зарар? Кимга фойда?

Нима: Нима рўй берди? Оқибатлари қанақа? Бу ўқувчи учун қандай аҳамиятга эга?

Қаерда: Бу қаерда рўй берди? (бино, атроф, шаҳар, мамлакат)

Қачон: Қачон юз берди? (вакти, куни, ойи, йили), Қачон воқеа ҳақидаги маълумотлар янгиланди? Қачон яна бу ҳақда кўпроқ маълумотга эга бўлиш мумкин?

Нима учун: Бу воқеа нега юз берди? Нима учун дунё умумий нигоҳида бу муҳим? Нима учун ўқувчилар буни билишлари лозим?

Ўқувчилар учун қўшимча бонус сифатида: Ушбу воқеанинг натижаси нима билан тугаши мумкин?

4-ТАВСИЯ. Одамлар пресс-релизларни эмас, балки бирон-бир воқеа ҳақида ўқишига, билишга қизиқадилар. Ахборотларни журналистик жанрларга одатий тарзда бўлиш қоидалари эндиликда ишламаяпти. Ноёб ва қизиқарли воқеаларгина ўзига жалб этиши ва оммавий ахборот воситалари аудиториясини ушлаб туриши мумкин, бу эса уларни яна қайтиб келишга, янги воқеаларни қидиришга ва ўқишига мажбур қиласди. Пресс-релизларни қўчирманг, воқеа тафсилотларини ёзинг.

Суд репортажи – бу суд залидан ёки жиноятлар тафсилотига бағишланган янгиликлардир. Бу жанрда журналист бевосита ўзи иштирок эттан, шоҳиди бўлган, кўрган воқеа-ҳодисалар ҳақида зудлик билан ёрқин, атрофлича хабар беради. Бу жанрда нима янгиликлар мавжуд? Технологиялардан фойдаланган ҳолда суд залининг ўзидан хабарларни юборишингиз, видеоконференцалоқа тизими орқали суд мажлисларида иштирок этишингиз, суд жараёнларини онлайн намойиш этишингиз, реал вақт режимида суд репортажларини қилишингиз, бошқа оммавий ахборот воситалари аудиториясига қараганда потенциал жиҳатдан каттароқ аудиторияга эга бўлишингиз мумкин.

Суд ҳужжатларининг электрон депозитарийси (банки, тўплами) мавжудлиги минглаб суд ҳужжатлари билан танишиш имкониятини беради. Суд архивининг рақамлаштирилиши эса бу жараённи янада қизиқарли бўлишига замин яратади. Вақти келиб, чат-ботлар судлар сайтида ҳуқукий маслаҳатлар бериши, роботлар эса суд мажлиси котиби вазифасини бажариши мумкин.

5-ТАВСИЯ. Фаолиятингизда технологиялардан фойдаланинг. Суд ва оммавий ахборот воситалари замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш орқали ривожланади.

Меҳнат бозорида журналист сифатида сизга талаб бўлиши учун муайян касбий мутахассислик доирасида ўз малака ва касбий билимларингизни мунтазам ошириб бориш талаб этилади. Катта ҳажмдаги ахборотлар, қонунлар ва суд амалиётининг тез-тез ўзгариб туришига қарамай, ҳамма вақт ва ҳар жойда ўрганинг. Ҳали яқинда “виртуал судлар” ғайриоддий кўринар эди, бу гунги кунга келиб бу оддий ҳолат, айрим суд қофозлари билан ишлайдиган жараёнлар ахборот-коммуникация технологиялари билан алмаштирилди. Сўнгги йилларда судлар фаолиятида замонавий технологияларни кенг жорий этиш бўйича амалга оширилган тадбирлар фуқаролар ва тадбиркорлик субъектларига ўз ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш учун судга мурожаат қилишни эркинлаштириш, умуман одил судловга эришишни ошириш ҳамда судлар фаолиятида очиқлик ва шаффоффликни таъминлаш имконини берди.

6-ТАБСИЯ. *Ўз малакангизни мунтазам ошириб боринг. Қонунчиликка киритилаётган ўзгартириш ва қўшимчалар, ахборот-коммуникация технологияларининг ривожланиши ва сифатли одил судловни амалга оширишга ҳамда суд ор ganлари ишининг самарадорлигига кўмаклашувчи янги жараёнларни кузатиб боринг.*

СУД ҲУЖЖАТЛАРИ ТУРЛАРИ. КИМ СУД ҲУЖЖАТЛАРИНИ ОЛИШ ҲУҚУҚИГА ЭГА? СУД АРХИВИ ВА СТАТИСТИКАСИ БИЛАН ТАНИШИШ

Суд мұхокамалари оғзаки тарзда олиб борилишига қарамасдан, суд ишнинг натижалари юзасидан қарорларни ёзма равишда қабул қиласы.

Суд ҳужжати бу – жиноят, фуқаролик, маъмурий ва иқтисодий ишни мазмунан ҳал қиладиган, уни ижро этиш мажбуриятини юклайдиган, суд мұхокамаси жараёнидаги маълум бир масалаларни ҳал қиладиган суднинг ҳуқуқни қўллаш амалиётидаги ҳужжати бўлиб ҳисобланади. Суд ҳужжатларига ҳукм, ҳал қилув қарори, қарор, ажрим ва бошқалар киради.

Суд ҳужжатлари одил судлов жараёнида ошкораликни таъминлаш учун очиқ фойдаланишини таъминлаган ҳолда жойлаштирилади. Нафқат суд процесси иштирокчилари, ҳуқуқшунослар, адвокатлар, балки ҳар қандай шахс қабул қилинган суд ҳужжатлари билан танишиш ҳуқуқига эга.

Суд амалиётини ўрганиш ва журналистик фаолиятни амалга ошириш учун очиқ манбалардаги суд ҳужжатларидан фойдаланиш имконияти мавжудлигининг ўзи етарли бўлиб ҳисобланади. Ўзбекистонда бундай манбалар 2 та. Бу Олий суднинг хизмат кўрсатувчи сайтлари: my.sud.uz ва e.sud (электрон судлов ахборот тизими).

Барча суд қарорлари билан (my.sud.uz/#/#rules – суд қарорлари тўплами) Олий суднинг веб-сайти орқали танишиш мумкин. Қонуний кучга кирган суд ҳужжатлари тарафларнинг розилиги билан ёки шахсини кўрсатмаган тарзда суднинг расмий веб-сайтида эълон қилиниши мумкин, бундан суднинг ёпиқ мажлисида қабул қилинган суд ҳужжатлари мустасно.

Суд ҳужжатлари билан танишиш имконияти очиқ, бунда электрон рақамли имзо, фуқаролик ва жиноят ишининг айрим жиҳатларини билиш талаб этилмайди.

Суд архиви ҳужжатлари ва статистикаси билан танишиш. Агар сиз веб-сайтга жойлаштирилган суд ҳужжатларидан ўзингиз учун керакли суд ҳужжатини топа олмасангиз, суд архивига мурожаат қилишингиз мумкин.

Умумий қоидага кўра, суд ҳужжатларидан нусха бериш ишда иштирок этувчи шахсларнинг илтимосномасига асосан белгиланган тартибда ва микдорда давлат божи тўланган тақдирда (агар аризачи қонун ҳужжатларига кўра давлат божини тўлашдан озод этилмаган бўлса) амалга оширилади. Суд ҳужжатидан нусха бериш тўғрисида ариза (илтимоснома) билан мурожаат қилинган вақтда иш қайси судда бўлса, ўша суд томонидан суд ҳужжатининг нусхаси тайёрланади, тасдиқланади ва берилади.

Суд ҳужжатидан нусха ишда иштирок этувчи шахсларга ёки уларнинг вакилларига берилади. Вакилга суд ҳужжатидан нусха тегишли тарзда расмийлаштирилган ишончномага ва шахсини тасдиқловчи ҳужжатга эга бўлган ҳолларда берилиши мумкин.

“Журналистлик фаолиятини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуннинг 5-моддасига кўра, журналист ўз касбига доир фаолиятни амалга ошириш чоғида ахборот олиш учун давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга мурожаат этиш, давлат сирларини ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни истисно этган ҳолда ҳужжатлар, материаллар ва ахборотдан фойдалана олиш ҳуқуқига эга.

Суд ҳужжатлари архивда 75 йил сақланади.

Архивдан ахборот олиш учун сўров юборилганда, архив ахборотдан фойдаланиш шартларини чегаралаш ёки белгилаб беришга ҳақли эмаслигини билиш лозим. Архив ахборотларини оммавий ахборот воситаларида эълон қилиш мумкин.

Агар суд статистикасига оид маълумотлар ҳақида тўхтадиган бўлсак, судлар қайсиdir маълумотларни жамлаб, эълон қилиб боради. Суд статистикасига оид маълумотларни stat.sud.uz сайти орқали олишингиз мумкин. Унда жиноят, маъмурий, фуқаролик ва иқтисодий суд фаолиятига оид маълумотлар туркумланган тарзда тақдим этилади.

Журналист учун суд статистикаси қизиқарли ва кенг ахборотлар манбаи бўлиши мумкин. Бу суд тизими фаолияти ва уларнинг фуқароларни ҳуқуқлари ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилишдаги вазифаларини қай тарзда амалга ошираётганлиги ҳақидаги фойдали ахборот бўлиб ҳисобланади.

**СУДЬЯНИНГ МУСТАҚИЛЛИГИ.
УНИНГ ФАОЛИЯТИГА
АРАЛАШУВГА ЙЎЛ ҚЎЙИЛМАСЛИГИ.
СУДЬЯГА БОСИМ ҮТКАЗИШ ТУРЛАРИ**

Суд иши жамиятда мунозараларга ва оммавий ахборот воситаларида кенг акс садога сабаб бўлиши мумкин. Бироқ суд функциясини амалга оширишда судья бундай жамоатчилик резонанси таъсиридан холи бўлиши керак. Халқаро стандартлар судга таъсир үтказишга қаратилган ҳар қандай уриниш ошкора, суд залида ва фақат процесс иштирокчилари ёки уларнинг адвокатлари томонидан амалга оширилишини белгилаган.

Суддан ташқарида амалга оширилган ҳар қандай бошқа ҳаракатлар ва уринишлар процессуал ва қонуний деб ҳисобланмайди ва албатта, улар тўхтатилиши керак. Судьяларнинг мустақиллиги ташқи таъсирнинг барча турларидан, шу жумладан, матбуотдаги нашрлардан мустақилликни англатади.

Судьяларнинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига аралашибга йўл қўйилмайди. Судьядан кўрилган ёки иш юритишидаги ишлар моҳияти бўйича

бирон-бир тушунтиришлар беришни, шунингдек қонун хужжатларида назарда тутилган ҳоллардан ва тартибдан ташқари, кимга бўлмасин, танишиб чиқиш учун ишларни тақдим этишни талаб қилиш тақиқланади³.

Тергов қилишга ёки суд ишларини ҳал этишга аралашиш, яъни ишни ҳар томонлама, тўла ва холисона ўрганилишига тўсқинлик қилиш мақсадида суриштирувчи, терговчи ёки прокурорга ёхуд адопатсиз ҳукм, ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарор чиқарилишига эришиш мақсадида судъяга турли шаклда қонунга хилоф равишда таъсир ўтказиш Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 236-моддаси билан жиноий жавобгарликнни, судга ҳурматсизлик қилиш эса Маъмурий жавобгарлик тўғрисида кодекснинг 180-моддасига асосан маъмурий жавобгарликни келтириб чиқариши мумкин.

Судьяларнинг дахлсизлигини бузганлик ва одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига аралашганлик ҳолатлари юзасидан Кенгаш раиси томонидан киритилган тақдимнома прокуратура органлари томонидан бир ой муддатда кўриб чиқилиб, жиноят иши қўзғатилганлиги ёки қўзғатиш рад этилганлиги ҳақида Кенгашга Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси томонидан хабар берилади⁴.

³ Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги Қонуни.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 7 декабрдаги ПФ-6127-сон “Судьяларнинг чинакам мустақиллигини таъминлаш ҳамда суд тизимида коррупциянинг олдини олиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 07.12.2020 й., 06/20/6127/1609-сон.

